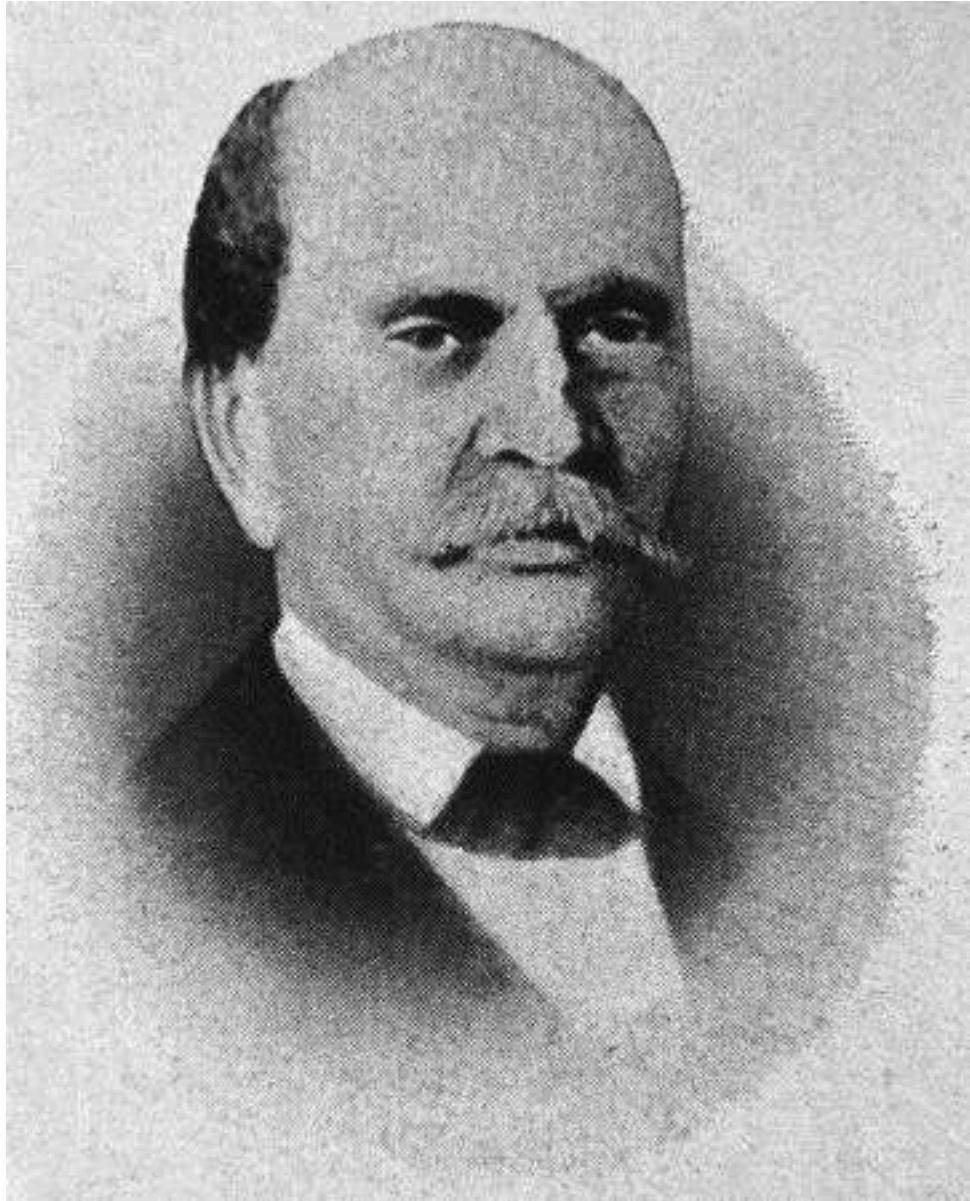

Το ριζοσπαστικό κίνημα των Επτανήσων

*1*Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος

Τα Επτάνησα ήταν τότε αγγλοκρατούμενα και ζούσαν το δικό τους οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό δράμα. Στα χρόνια της αγγλικής κατοχής -της «Προστασίας» όπως ονομάστηκε- την περίοδο 1815-1864, εμφανίστηκε και αναπτύχθηκε στα Επτάνησα το κίνημα του ριζοσπαστισμού, ένα κίνημα το οποίο είχε αρκετά εθνικά χαρακτηριστικά, επιζητώντας την ένωση των Επτανήσων με το «ελλαδικό» κράτος, αλλά και έντονο κοινωνικό και επαναστατικό προσανατολισμό, διεκδικώντας τα δικαιώματα των λαϊκών στρωμάτων με στόχο την οικοδόμηση μιας δίκαιης και ελεύθερης κοινωνίας.

Το ριζοσπαστικό κίνημα των Επτανήσων ήταν άμεσα επηρεασμένο από τις ιδέες των Πιερ Ζοζέφ Προυντόν, Σαιν Σιμόν, Τζουζέπε Ματσίνι και τα διδάγματα των επαναστατικών κινήματων του 1848-

1849. Ωστόσο, παρά τον λαϊκό και κοινωνικό του χαρακτήρα, η ηγεσία του ριζοσπαστικού κινήματος των Επτανήσων αποτελείτο από τα προοδευτικά, φιλελεύθερα και δημοκρατικά στοιχεία της υπό διαμόρφωση τοπικής αστικής τάξης και της διανοήσης. Δηλαδή, εκείνοι που σήκωσαν όλο το βάρος της ανάπτυξης του κινήματος αυτού και της αντίστασης στην αγγλική κατοχή και κυριαρχία ήταν έμποροι, караβοκύρηδες διανοούμενοι και σπουδαγμένοι στην Ευρώπη επιστήμονες.

Πρωταρχική και θεμελιώδης αρχή του ριζοσπαστικού κινήματος ήταν η πάλη για τα φυσικά και απαράγραπτα ανθρώπινα δικαιώματα, της ελευθερίας και της ευημερίας. Οι ριζοσπάστες θεωρούσαν τη λαϊκή κυριαρχία τη μόνη πραγματική και δυνατή πηγή πολιτικής εξουσίας, και γι' αυτό οι περισσότεροι από τους πρωτεργάτες του κινήματος δεν ξεχώριζαν τη λαϊκή κυριαρχία από το αίτημα της ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα, θεωρώντας ότι το ένα πρέκλής εξουσίας, και γι' αυτό οι περισσότεροι από τους πρωτεργάτες πει να συμβαδίζει με το άλλο, αλλιώς η ελευθερία ή η ένωση από μόνες τους θα ήταν χίμαιρα και απάτη. Το κίνημα βρέθηκε σε σχεδόν πλήρη ιδεολογική συμπίεση με κάθε επαναστατικό κίνημα της Ευρώπης εκείνης της εποχής. Τα κινήματα αυτά είχαν κοινούς στόχους, όπως την οικοδόμηση μιας γνήσια ελεύθερης κοινωνίας ισότητας και την ένωση όλων των λαών πέρα από εθνικούς και άλλους διαχωρισμούς.

Το ριζοσπαστικό κίνημα των Επτανήσων εμφανίστηκε αρχικά και εκδηλώθηκε ιδιαίτερα στην Κεφαλονιά το 1830, με τις δραστηριότητες του αγωνιστή Γεράσιμου Λιβαδά (1789-1876) που θεωρείται ο πρώτος ριζοσπάστης και θεμελιωτής του κινήματος, αλλά έκανε την εκρηκτική του εμφάνιση περισσότερο μέσα από τους αγώνες, τις στάσεις και εξεγέρσεις του 1848-1849, πάλι στην Κεφαλονιά. Στη Ζάκυνθο το κίνημα δεν ήταν τόσο έντονο όπως στην Κεφαλονιά και ήταν σχετικά παραλλαγμένο και αλλοιωμένο σε σχέση με τις αρχές και τους στόχους, δηλαδή την ένωση και την οικοδόμηση ελεύθερης κοινωνίας βασισμένης στη λαϊκή κυριαρχία.

Η αγγλική «Προστασία», βέβαια, προσπάθησε από την αρχή να περιορίσει και, τελικά, να καταπνίξει το κίνημα, παίρνοντας μια σειρά μέτρων, από την απαγόρευση των εφημερίδων μέχρι την ανοιχτή τρομοκρατία. Από το 1849 και μετά, οι ριζοσπάστες άρχισαν να εκδίδουν διάφορες εφημερίδες, όπως οι Φιλελεύθερος του Ζερβού-Ιακωβάτου, Αναγέννησις του Μομφεράτου, Χωρικός του Δαυή στην Κεφαλονιά, Ρήγας και άλλες στη Ζάκυνθο και αλλού.

Οι σημαντικότερες και ηγετικές φυσιογνωμίες του ριζοσπαστικού κινήματος των Επτανήσων ήταν, αναμφισβήτητα, αυτές των Ηλία Ζερβού-Ιακωβάτου και Ιωσήφ Μομφεράτου στην Κεφαλονιά. Υπήρξαν επίσης και άλλες ηγετικές φυσιογνωμίες, όπως οι Φραγκίσκος και Ναθαναήλ Δομενεγίνης στη Ζάκυνθο, ο Παΐζης στην Ιθάκη, ο Ποφάντης στην Κέρκυρα, και άλλοι. Οι περισσότεροι από αυτούς συμμετείχαν στην 9η Ιόνια Βουλή, μετά τις πρώτες ελεύθερες εκλογές του 1850 που αναγκάστηκαν να προκηρύξουν οι Άγγλοι. Αλλά οι τελευταίοι κατάλαβαν γρήγορα ότι η Βουλή αυτή έγινε βήμα εξάπλωσης του ριζοσπαστισμού, την έκλεισαν και εγκαινίασαν περίοδο άγριας τρομοκρατίας με μαζικές συλλήψεις, ειδικά μετά την καταστολή της εξέγερσης της Σκάλας. Τέλος, εξόρισαν τους δύο ηγέτες του κινήματος Η. Ζερβό-Ιακωβάτο και Ι. Μομφεράτο, τον πρώτο στα Αντικύθηρα και τον δεύτερο στη νησίδα Ερικούσα, πάνω από την Κέρκυρα.

Ο Ιωσήφ Μομφεράτος

Ο Ιωσήφ Μομφεράτος γεννήθηκε το 1816 και πέθανε το 1888 στην Κεφαλονιά. Επηρέαστηκε από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, τις ιδέες του Τζουζέπε Ματσίνι για την Ιταλική Ενοποίηση (Risorgimento), καθώς επίσης και τις ιδέες των Π.Ζ. Προυντόν και Μπλανκί. Πίστευε, δηλαδή, σε ένα

κράμα ιδεών και απόψεων, με προεξάρχουσες τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, τις οποίες είχε διανθίσει με χριστιανικές απόψεις. Δεν ήρθε σε επαφή με τον Γαριβάλδη και στην εφημερίδα Ο Αληθής Ριζοσπάστης, που εξέδιδε ο ίδιος στην Κεφαλονιά μεταξύ Σεπτεμβρίου 1862 και Σεπτεμβρίου 1863, δημοσίευσε πλήρεις αναφορές για τη δράση του Ματσίνι, με τον οποίο διατηρούσε τακτική επαφή και αλληλογραφία. Τις ιδέες του ιταλικού Risorgimento προσπάθησε να εφαρμόσει και στην περίπτωση του αγώνα των Επτανήσων για την ένωση με το υπόλοιπο «ελλαδικό» κρατικό μόρφωμα. Θέλοντας να προσδώσει στο ριζοσπαστικό κίνημα και στον αγώνα για την ένωση με την Ελλάδα ένα ξεκάθαρο κοινωνικό περιεχόμενο, μέσα από την άμεση συμμετοχή στους λαϊκούς αγώνες και τη σύνδεσή τους με το αίτημα της ένωσης, κατηγορήθηκε ως κομμουνιστής από τον Κωνσταντίνο Λομβάρδο (από τη Ζάκυνθο) και τους συνεργάτες του. Ο τελευταίος ήταν ο κύριος εκφραστής των λεγόμενων ενωτικών ριζοσπαστών, που ήθελε να οδηγήσει τον αγώνα για την ένωση στην επίτευξή του μέσω πολιτικών και διπλωματικών οδών παρά μέσω άμεσων λαϊκών αγώνων.

Μετά τη σύλληψη και εξορία των Μομφερράτου και Ζερβού-Ιακωβάτου, το κίνημα αποδυναμώθηκε στην Κεφαλονιά και έτσι το κέντρο του μετατοπίστηκε στη Ζάκυνθο, όπου ο Κ. Λομβάρδος και οι οπαδοί του αλλοίωσαν τα οράματά του και περιορίστηκαν στο ζήτημα της Ένωσης, ξεκομμένου, όμως, από τη φυσική του βάση, τις λαϊκές κινητοποιήσεις. Οι Μομφερράτος και Ζερβός-Ιακωβάτος δεν αποδέχονταν τον Λομβάρδο και τους ακολούθους του ως γνήσιους ριζοσπάστες, και από το 1858 μέχρι την τελική ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα διεξήχθη ένας έντονος εσωτερικός αγώνας μεταξύ των δύο αυτών τάσεων του ριζοσπαστισμού.

Ο Ηλίας Ζερβός - Ιακωβάτος

Η άλλη μεγάλη μορφή του ριζοσπαστικού κινήματος των Επτανήσων, ο Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος, γεννήθηκε το 1814 και πέθανε το 1894. Αυτός υπήρξε αριστούχος φοιτητής Νομικής του Πανεπιστημίου Πίζας, οπαδός των ιδεών του Σαιν Σιμόν και της Γαλλικής Επανάστασης, και ένας από τους θεωρητικούς των Επτανησίων ριζοσπαστών. Άριστος συγγραφέας, δημοσιογράφος και επιδέξιος ρήτορας, με λαϊκή αναγνώριση τόσο στα αστικά όσο και στα αγροτικά στρώματα των νησιών, παντρεύτηκε την Χρυσάνθη Σολωμού, με την οποία μοιράστηκε τις περιπέτειες, τις πίκρες και τις χαρές του.

Από τις στήλες της εφημερίδας του Φιλελεύθερος, εξαπέλυε μύδρους εναντίον της τυραννικής διακυβέρνησης σε βάρος του λαού των Ιονίων. Το γεγονός αυτό, καθώς και η τεράστια δράση του στο πλαίσιο του ριζοσπαστικού κινήματος, του στοίχισε αρκετές συλλήψεις, φυλακίσεις και εξορίες στους Οθωνούς, τους Παξούς και τα Αντικύθηρα, διαδοχικά. Το 1850 εξελέγη βουλευτής μαζί με επτά άλλους ριζοσπάστες στην Ιόνια Βουλή, της οποίας αναδείχθηκε πρόεδρος με αντιπρόεδρο τον Ιωσήφ Μομφερράτο. Μετά το κλείσιμο της Ιόνιας Βουλής, εξορίστηκε από τους Άγγλους στα Αντικύθηρα. Εκεί έμεινε περίπου πεντέμισι χρόνια, μέχρι το 1857. 30

Μετά την αποφυλάκισή του έζησε στην Κωνσταντινούπολη και στην Αθήνα μέχρι τον Ιούνιο του 1860, αλλά δεν αναμίχθηκε πλέον στο ριζοσπαστικό κίνημα ή σε άλλες πολιτικές κινήσεις. Δεν αποδεχόταν τις στρατιωτικές ικανότητες του Γαριβάλδη και τον θεωρούσε στερημένο πολιτικά, όπως είπε και στον ριζοσπάστη φίλο του και λόγιο, Θεόδωρο Καρούσο.

Το 1879 έγραψε το ανέκδοτο έως σήμερα έργο «Το ενωτικό ζήτημα και η αγυρτεία αποκαλυπτόμενα», ενώ το 1888, χρόνο θανάτου του Κ. Λομβάρδου, έγραψε ένα άλλο έργο με τίτλο «Ο εν Ζακύνθω Ριζοσπαστισμός». Και στα δύο αυτά έργα εξαπέλυε δριμεία επίθεση εναντίον του Λομβάρδου,

ασκώντας σκληρότατη κριτική στις ιδέες και τα έργα των νεοφώτιστων ριζοσπαστών, όπως τους αποκάλυψε, και ιδιαίτερα εναντίον του τελευταίου.

Ο Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος, εκτός από πολιτικός αγωνιστής, ήταν πολυγραφώτατος συγγραφέας και ποιητής. Δημοσίευσε ιστορικά, κοινωνικά και ηθικολογικά έργα, τρεις συλλογές ποιημάτων και ένα δράμα, ενώ εξέδωσε και ένα φιλολογικό περιοδικό. Αρκετοί ήταν αυτοί που έγραψαν κατά καιρούς για τη ζωή και το έργο του.

Τόσο ο Ιωσήφ Μομφερράτος όσο και ο Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στην κίνηση των κομιτάτων. Τα κομιτάτα αυτά ήταν κυρίως πρωτοβουλία του Κ. Λομβάρδου, ο οποίος, επηρεασμένος από το κίνημα της ιταλικής ενοποίησης, την απελευθερωτική κίνηση των σλαβικών κομιτάτων της εποχής και την πολιτική της Μεγάλης Ιδέας του «ελλαδικού» κράτους, αλλά και ευρισκόμενος σε άμεση επαφή με το κεντρικό ιταλικό κομιτάτο της Γένοβας, ίδρυσε στη Ζάκυνθο ένα παρόμοιο κομιτάτο τον Μάιο του 1860, για να προσελκύσει την επέμβαση του Γαριβάλδη στις αλύτρωτες τότε περιοχές Θεσσαλίας, Ηπείρου και Μακεδονίας, κάτι που πίστευε ότι θα είχε άμεση επίδραση στο Επτανησιακό Ζήτημα.³¹

Οι λόγοι για τους οποίους δεν συμμετείχαν στα κομιτάτα αυτά ήταν ότι, πρώτον, ο Ι. Μομφερράτος εκείνη την εποχή βρισκόταν σε άμεση διαμάχη με τον Λομβάρδο, λόγω του σχίσματος στο ριζοσπαστικό κίνημα και, δεύτερον, επειδή η ρήξη και των δύο με τον Λομβάρδο ήταν αγεφύρωτη και με την κατεύθυνση που είχε πλέον πάρει το ριζοσπαστικό κίνημα είχε αποστερηθεί των κοινωνικών και επαναστατικών του χαρακτηριστικών. Οι ίδιοι πίστευαν, επίσης, ότι σε αυτό συνετέλεσε και η στροφή της αγγλικής πολιτικής, με την οποία η Αγγλία προσανατολιζόταν πλέον προς την ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, κάτι που έγινε στις 21 Μαΐου 1864. Στους πανηγυρισμούς των ενωτικών ριζοσπαστών και του λαού, που δεν υποψιάστηκε τι ακριβώς συνέβη, οι Ιωσήφ Μομφερράτος και Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος δεν πήραν συνειδητά μέρος, κλεισμένοι στα σπίτια τους.³²

Ο Ιερώνυμος Τυπάλδος-Πρετεντέρης

Ο Ιερώνυμος Τυπάλδος-Πρετεντέρης, ήταν ένας άλλος κοινωνικός αγωνιστής της εποχής. Γεννήθηκε το 1800 στην Κεφαλονιά και σπούδασε Νομικά στην Μπολόνια και την Πίζα. Συμμετείχε στην επανάσταση του 1830 στην Ιταλία. Μαζί με τους συμφοιτητές και συναγωνιστές του Νικόλαο Φωκά, Γεράσιμο Πανά, Στέλιο Μαρτινέγκο, Στέφανο Ματράκα και Νικόλαο Φραγκόπουλο, συμμετείχε στην επαναστατική πολιτοφυλακή της Μπολόνιας το 1831. Υπήρξε οργανωτής παράνομων επαναστατικών πυρήνων, αλλά και νόμιμων πολιτικών λεσχών. Μαζί με τους Γιάννη Πάλλη και Κυριάκο Δομηνικέλη, συνεργάστηκε με τον Φίλιππο Μπουοναρρότι και τον Κάρλο Μπιάνκο -συγγραφέα του βιβλίου «Della Guerra Nazionale d' Insurrezione per Banda Applicata all' Italia», στο οποίο ο κλεφτοπόλεμος των Ελλήνων και άλλων καταπιεσμένων εναντίον του τουρκικού ζυγού υποστηριζόταν ως η πιο κατάλληλη επαναστατική τακτική. Μετέπειτα, ο Πρετεντέρης έγινε μέλος μιας ομάδας η οποία προπαγάνδιζε τον εξισωτικό κομμουνισμό, αλλά είχε δεχθεί και την επίδραση κάποιων θρησκευτικών αντιλήψεων καθώς και ιδεών από την Γαλλική Επανάσταση.

Μετά την επέμβαση των αυστριακών στρατευμάτων στην Ιταλία, ο Πρετεντέρης εξορίστηκε και αφού πήγε στην Τοσκάνη, κατέληξε στην Μπαστιά της Κορσικής. Γρήγορα, όμως, επέστρεψε στην Μπολόνια, για να οργανώσει επαναστατικούς πυρήνες, αλλά με την εκ νέου είσοδο των αυστριακών στρατευμάτων, επέστρεψε στην Κορσική. Όμως, απελάθηκε και επέστρεψε στην Κεφαλονιά στα τέλη του 1833 με αρχές του 1834, εποχή που μόλις είχε λάβει τέλος μια εξέγερση των αγροτών, κατά τη

διάρκεια της οποίας οι αγρότες επιτέθηκαν σε δημόσια κτίρια, πυρπολώνοντας τα, αφού πρώτα έκαψαν όλα τα χρεόγραφα. Άσκησε το δικηγορικό επάγγελμα και με τον Νικόλαο Φωκά, προσπάθησε να οργανώσει επαναστατικές κινήσεις. Συμμετείχε στην εξέγερση της Σκάλας Κεφαλονιάς (1848- 1849), κατηγορήθηκε γι' αυτό και φυλακίστηκε. Το 1864 αποφυλακίστηκε και εγκαταστάθηκε στην Μπολώνια, όπου ανακηρύχθηκε επίτιμος δημότης και το 1874 πέθανε.

Άλλοι αγωνιστές

Ανάμεσα σε άλλους ονομαστούς αγωνιστές ήταν και ο Κοσμάς Φλαμιάτος, ο οποίος κήρυξε την ιδεολογική και πρακτική ένωση των επαναστατικών στοιχείων του χριστιανισμού με τις κινητοποιήσεις των αγροτών, ενώ λέγεται ότι υπήρξε ο εμπνευστής ενός όρκου που κυκλοφορούσε ανάμεσα στους κληρικούς, δεσμεύοντάς τους να συμμετέχουν στις αγροτικές κινητοποιήσεις. Φέρεται, επίσης, ως ένας από τους εμπνευστές του αγροτοθρησκευτικού κινήματος του Παπουλάκου στην Πελοπόννησο. Πέθανε το 1850 στις φυλακές Πάτρας.

Επίσης, ο Θεόδωρος Βλάχος (από τους ηγέτες της εξέγερσης της Σκάλας το 1848-1849), ο Ηλίας Ματαράγκας, ο παπα-Γρηγόρης Ζαπάντης - Νοδάρος (ή παπα-ληστής όπως τον αποκαλούσαν οι αρχές, επειδή συμμετείχε σε όλα τα επαναστατικά ξεσπάσματα στην Κεφαλονιά), ο ποιητής και συγγραφέας Γεράσιμος Μαυρογιάννης, ο γιατρός Σταματέλος Πυλαρινός και ο καθηγητής και λόγιος Θεόδωρος Καρούσος (1808-1876) ο οποίος ήταν οπαδός του Χέγκελ.

Σημειώσεις

30. Συνεξόριστοί του ήταν οι Σταματέλος Πυλαρινός, Γεράσιμος Μεταξάς-Λυσαίος από την Κεφαλονιά και οι Φραγκίσκος Δομενεγίνης, Δημήτριος Καλλίνικος και Σταματέλος Βούρτσης από την Ζάκυνθο

31. Το φθινόπωρο του 1860, παρόμοιο κοιμητήριο ιδρύθηκε και στην Αθήνα. Μέλος του ήταν και ο παλαιός επαναστάτης Φραγκίσκος Πυλαρινός, καθηγητής πλέον της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Αθήνας.

32. Εκτενή βιογραφία του Ιωσήφ Μομφερράτου, η οποία εκδόθηκε το 1888 στην Αθήνα, έγραψε ο Παναγιώτης Πανάς.

Συνεχίζεται

*Από το Πρώτο Κεφάλαιο με τίτλο "Οραματιστές και επαναστάτες" του βιβλίου "Ο Ήλιος της Αναρχίας ανέτειλε - Για μια ιστορία του αναρχικού κινήματος του 'ελλαδικού' χώρου", εκδόσεις Κουρσάλ, Ιούνης 2017.